

Становище

за представения хабилитационен труд на гл. ас. д-р Мария Колева Митева
във връзка с конкурса за заемане на академична длъжност „доцент“
по Изкуствознание и изобразителни изкуства (декоративни и приложни изкуства през XX век
в България), професионално направление 8.1. Теория на изкуствата за нуждите на сектор
Изобразителни изкуства, ИГ Ново българско изкуство в Институт за изследване на изкуствата
към БАН
от проф. д-р Бисера Вълева, СУ

Във връзка с обявения конкурс в ДВ, бр 41/20.05.2025г., за заемане на академичната длъжност *доцент* по Изкуствознание и изобразителни изкуства (декоративни и приложни изкуства през XX век в България), професионално направление 8.1. Теория на изкуствата за нуждите на сектор Изобразителни изкуства, ИГ Ново българско изкуство в Институт за изследване на изкуствата към БАН, се явява един кандидат - гл. ас. д-р Мария Колева Митева. Тя е представила за становище хабилитационен труд, който се състои от шест статии и издадена монография „Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура) (2025г.).

Кандидатката е с дългогодишен стаж в Института за изследване на изкуствата на БАН. Тя постъпва в него през 2009г. като специалист, преди това в периода 2005-2009г. успешно реализира доктората си в ИИИЗк БАН, от 2010г. заема академичната длъжност *главен асистент*, а от 2018г. д-р Мария Митева е уредник във фонд „Керамика“ в Националната художествена галерия. Прави впечатление нейният професионален път, отразен в материалите към хабилитационния ѝ труд, като последователен и целеустремен.

Гл. ас. д-р Мария Митева има сериозна творческа биография. За периода 2010-2025г. тя е автор на две монографии (Митева, М. Стефан Баджов. Биография на декоратор. С., Институт за изследване на изкуствата, 2014, ISBN:978-954-8594-49-3, 258 с.; Митева, М. Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура). Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2025. ISBN 978-619-7619-53-9; 298 стр.) и на двадесет и три статии и студии. Освен като сериозен изследовател, гл. ас. д-р Мария Митева е ръководител на ИГ Ново българско изкуство в Институт за изследване на изкуствата към БАН. Участва в организацията и реализацията на дългосрочния проект към ИИИЗк „БЪЛГАРСКИТЕ

ХУДОЖНИЦИ ЗА ДЕЦАТА“. Тя е както ръководител, така и участник в редица проекти в Институт за изследване на изкуствата, БАН, Софийска градска художествена галерия, Национална художествена академия и др.

Творческото търсене и изследователският фокус на Мария Митева се овеществяват в предложената като част от хабилитационния труд монография „Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура)“ (2025г.), издание на Института за изследване на изкуствата, София. Целостта на труда допълват шестте статии, които обобщават интересите на кандидатката и определят трайната посока на развитието ѝ като изследовател, интерпретатор и автор с открояваща се критична позиция.

Монографията е със сериозния обем от 241 страници основен текст и 121 илюстрации. Впечатление прави много детайлното проучване овеществено като изследователски апарат от над 300 заглавия на кирилица, 15 на латиница, 18 архивни фондове (лични и учреденски), 40 електронни източника и бази данни. Тази широка емпирична основа изгражда последващия интердисциплинарен анализ. Фокусът на труда са приложните изкуства в България през 30-те и 40-те години на XX в., към които логично присъстват архитектурата и архитектите. Този подход е необходим за изграждането на комплексност при разглеждане на художествените практики. Основната цел в монографията е да се изследва социалната функция на изкуството под формата на важното и неизбежно взаимодействие с поръчковата практика. Авторката си поставя нелеката задача да съвмести изкуствоведския анализ с достиженията от социологията на изкуството, социалната психология, икономическата и културологичната теория. Този подход ѝ дава възможност за ситуиране на изследваните процеси в по-общ европейски и глобален контекст.

Гл. ас. д-р Мария Митева акцентира върху актуалността на темата в различни времеви периоди, като отбелязва редуцията на интензивността на проблематиката след 2012 г. В текста си тя се позовава на редица значими изследователи като А. Протич, Н. Бошев, арх. И. Файтонджиева и арх. Л. Попов, на Ив. Стефанов и А. Янева и предложените от тях западни и български автори (в антологията им) като Г. Зимел, Т. Адорно, Д. Лукач, Х. Маркузе, П. Бурдийо, Н. Труфешев, Н. Генчев, Ив. Еленков, Т. Димитрова, В. Василчина и др.

Водеща в изследването е връзката между публичността и социалното признание на художествените произведения, както и тяхната интерпретация като значими. Акцентът е върху обществените поръчки, които в този исторически контекст (30те-40те години на XX в.) легитимират художествената дейност. Много интересна е линията в изследването, която

осветлява инициативните комитети като алтернативен източник на възлагане на изпълнение на художествени произведения, като допълнителна линия за социално валидиране на изобразителното изкуство.

Съществен е акцентът във втората част на труда върху създаването на ДХА и на училище ИЗА. Откриването на първото частно училище за приложни изкуства през 1931 г. от Райна Ракарова-Никова закономерно се отбелязва като ключов момент за професионализацията и институционализацията на приложните изкуства в България. Сътрудничеството между архитекти и художници, като например екипа арх. Хр. Попов и художника Ив. Пенков, илюстрира цялостта при подхода на реализацията на художествени проекти.

Д-р М. Митева очертава динамиката на художествената сцена у нас както чрез успешни синтези, така и като конфликти („Св. Александър Невски“, Софийски университет). Текстът отделя внимание на личности с траен принос като Иван Пенков, Дечко Узунов, Цанко Лавренов, Пенчо Георгиев и др. Създаването на СДХБ и приноса на Иван Лазаров и Михайло Парашчук се разглеждат като значими в институционалната подкрепа на изкуството.

Важен акцент в монографията са интернационалните изложения (панаири), които се представят като възможност за обмен на опит и културни влияния, като например подготовката и участието на България в Париж (1937) и последвалите награди (златен медал) в Солун (1939–1940). Анализират се художествените оформления на панаирите в Пловдив и Варна, както и архитектурните намеси в обществени и частни сгради, религиозни обекти (Св. Седмочисленици, Св. Параскева, домът на Т. Плочев). Висшите училища и академии се идентифицират като институции на престиж, които привличат и формират художествени синтези и професионалисти, например Военна академия (1937) и релефната сцена „Боят на Шипка“ от М. Парашчук. Авторката критически отбелязва зависимостта на художествената продукция от институционална подкрепа и ведомствени стратегии, които рамкират възможностите за творческа автономия.

Гл. ас. д-р М. Митева отделя специално внимание на периодични издания като основен източник за влияние върху общественото мнение. Чрез тях тя проследява как художествените практики са възприемани и дискутирани в обществото, макар че поръчителството в сферата на изобразителните изкуства не е сред приоритетната информация, която публикуват периодичните издания. Информацията за поръчителството и конкурсите, особено извън архитектурата, е ограничена поради специфичния и малък контингент на участници и липсата на централен орган на Съюза на дружествата на художниците. Изследователска авторова

находка са допълнителните данни открити в списание „Родолюбие“, които обогатяват общата картина на културната информация.

Като заключение д-р Мария Митева систематизира наблюденията си върху взаимодействието между изкуство и поръчител в българския културен контекст през 30-те и 40-те години, като обобщава основните характеристики на този процес. Важен е акцентът, който тя поставя върху стойността и качеството на произведението като зависещи изцяло от художника. Тя обобщава, че това е персоналната му отговорност при избора на роля – творческа или удобно изпълнителска.

Приемам за верни обобщените в резюмето приноси, като бих подчертала този, който проблематизира художественото поръчителство като самостоятелно поле за изследване. Също така е съществен приносът за представянето на значим корпус от архивни и визуални материали, някои от които за първи път се въвеждат в научно обръщение. И, разбира се, за мен основен принос на монографията е обогатяването на общата представа за изкуството и културното развитие на България през 30-те и началото на 40-те години.

От останалите материали на труда интерес представлява текстът на статията в сборника „Между образа и текста II“ (*Религиозна образност в творчеството на Стефан Баджов (1883-1953)*). – В: *Между образа и текста 2. Сборник в чест на доц. д-р Ружа Маринска*. С., Нов български университет, 2025, 243-261), който детайлизира и развива част от тезите на авторката в монографията ѝ. Фокусът и анализът са съсредоточени основно върху религиозната образност в творчеството на художника -декоратор Стефан Баджов като се проследява художествената му дейност в контекста на модернизацията на църковното строителство у нас през първите десетилетия на ХХ век. В статията са представени непознати факти за работата му в дворцовия параклис, при художественото решение на иконостаса и интериора на църквата „Св. Николай Нови Софийски“, както и на други храмове. И в монографията, и тук са отбелязани гилдийните и междугилдийни конфликти, но е отразена и дейността на художника като художествен редактор (списание „Нива“ (1928–1931)). Авторката подчертава, че въпреки наложените и стимулирани секуларни тенденции при смяната на социалния модел, Ст. Баджов не загубва боговдъхновението си и успешно изпълнява своята роля на медиатор между земното и небесното (стр.252).

Статията на гл. ас. д-р Мария Митева *Декоративните и приложни изкуства от първата половина на ХХ век в България като културно наследство. Примери от първата изложба през 1931 г. (Културно наследство - състояние и перспективи. Сборник с доклади от конференция в чест на 90-годишнината от рождението на проф. Любен*

Прашков. С., *Издателство на Нов български университет, 2022, 288-301*) е също в контекста на изследователския ѝ интерес. Авторката се фокусира върху издирването на забравена информация с потенциал за съвременно приложение в ракурса на актуализацията на културното наследство. Тя отбелязва, че в периода на Народна република България творческите постижения от Третото българско царство най-често биват игнорирани от културните институции. Обективната липса на условия за съхранение на декоративните и приложни изкуства обуславя загубата на голяма част от тях. Обект на изследването е първата обща изложба на приложни изкуства в България от 1931 г., а основен източник за анализ са публикациите в периодичния печат. Тази експозиция осветлява продължителен период от развитието на декоративните изкуства у нас – от колебливото им начало след Освобождението до по-зрялата им форма по-късно. Гл. ас. д-р Мария Митева обръща внимание върху процеса, който откроява усилията за създаване на български орнаментален стил, търсене на формотворчество и сътрудничество между проектантите и изпълнители.

Впечатление прави и статията *Текстове и изображения – научни траектории в първия пет годишен план (1949-1953) на Института за изобразителни изкуства, БАН. (В:Текст и изображение. Книга първа. Изображението в текста, текстът в изображението. С., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2023, 213-222)*, чийто текст представя сегмент от историческото развитие на ИИИЗк, БАН, и изучава процесите на формиране на изкуство за конкретния времеви отсек. Авторката изследва взаимодействието между художници и изследователи в ракурса на неизбежните нови посоки след политическите промени през 1944г. Върху основата на архивни документи са анализирани задачите от петгодишния план, както и приносът на първите изследователи-основатели Ив. Лазаров, Ст. Иванов, Ал. Божинов, Н. Райнов, Ас. Василев, Д. Друмев, Ив. Пенков и др. чиято роля се оценява като ключова за формирането на „качествен фундамент“, върху който се изгражда стабилна научна основа в областта на изкуствознанието.

Като резултат на нейната изследователска и творческа активност, според приложените в хабилитационния труд материали, петнадесет публикации на гл. ас. д-р Мария Колева Митева са цитирани тридесет пъти в редица научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни.

Смятам, че представеният хабилитационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и на Правилника за развитие на академичния състав на БАН, както и на наукометричните изисквания на НАЦИД. Кандидатката покрива минималните национални изисквания за заемане на обявената академична длъжност (доцент).

В заключение предлагам на уважаемите членове на Научния съвет да изберат на академичната длъжност „доцент“ по Изкуствознание и изобразителни изкуства (декоративни и приложни изкуства през XX век в България), за нуждите на сектор Изобразителни изкуства, ИГ Ново българско изкуство в Институт за изследване на изкуствата към БАН, гл. ас. д-р Мария Колева Митева

проф. д-р Бисера Вълева

19.09.2025

София